

Geografija u kraljevini Jugoslaviji iza svjetskoga rata¹⁾.

Napisao A. G a v a z z i.

Po svršetku svjetskoga rata ujedinila se dne 1. prosinca 1918. pretežita većina Hrvata i Slovenaca, pored ovamošnjih Srba, sa kraljevinom Srbijom i kneževinom Crnom Gorom u jednu državnu cjelinu, koja je tada nazvata: »Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca«; po zakonu pak od 3. listopada o. g. prekrštena je u »Kraljevinu Jugoslaviju«.

Prvi je zadatak domaćih geografa bio, da tu državu prikažu za nastavne svrhe kartografski i da izdadu udžbenik. Jedan je zemljovid priredn pod uredništvom i nadzorom pok. J. C v i j i ć a metodom bojadisanja izohipsnih ploha (nomenklatura je ćirilicom ili latinicom), drugi je zemljovid izradio referenat metodom osjenjivanja (nomenklatura je latinicom). Od valjanih udžbenika o geografiji kraljevine SHS (sada: Jugoslavije) jedan je izdao F. L u k a s (Zagreb, 1923.), a drugi I. J u r a s (Zagreb, IV. izd., 1928.), koji se još danas upotrebljuju u hrvatskim srednjim školama. Za srpske škole tiskane su četiri knjige: G j o r g j e v i ć i S o k o l o v i ć, Kraljevina SHS za VIII. razred (Beograd, IV. izd., 1929.); isti autori, Naša kraljevina i Balk. poluostrvo, za IV. razred (Beograd, V. izd., 1929.); M i l o j e v i ć B. Ž., Kraljevina SHS, za VIII. razred (Beograd, 1923.); R a d i v o j e v i ć T., Balkansko poluostrvo i kraljevina SHS, za IV. razred (IX. izd., Beograd, 1927.), tiskana latinicom pa se upotrebljuje i u hrv. srednjim školama. Po slovenskim se školama upotrebljuje knjiga A. M e l i k a Jugoslavija, zemljepisni pregled i to I. dio (Ljubljana, II. izd., 1924.).

Geografija na visokim školama. Prigodom osnutka ove države postojala su dva sveučilišta: jedno u Zagrebu (osnovano god. 1874.) i jedno u Beogradu (visoka škola pretvorena u sveučilište god. 1905.). Na filozofskom fakultetu u Zagrebu djelovali su tada kao nastavnici geografije M. Šenoa i A. Gavazzi (kao učitelj), dok je u Beogradu radio pok. J. Cvijić pa onda i P. Vujević i B. Ž. Milojević, a kasnije i S. M. Milojević. Davna želja Slovenaca, da i oni imaju svoje sveučilište, u skoro bude oživotvorena (god. 1919.). Na katedru za geografiju bude tada pozvan iz Zagreba A. Gavazzi (g. 1920.), koji je ondje djelovao kroz šest godina, dok se nije povratio u Zagreb (g. 1926.). Po primjeru drugih sveučilišta postoji uz katedru za geografiju i geografski Institut. U njem se studenti vježbaju u različnim granama te nauke, čitaju a onda u seminaru daju referate o važnijim raspravama ili knjigama, prikazuju rezultate naučnih ekskursija i dr. Od instituta najprostranije je i najbolje snabdjeven knjigama, mapama, aparatima onaj u Beogradu pa onda onaj u Ljubljani. U Zagrebu je filoz. fakultet stisnut u staroj zgradurini tako da geogr. Institut ima tek dvije sobice pa ne može da udovoljava nastavnim potrebama. Nadamo se, da će nova zgrada, koja se već 3½ godine zida, biti u skoro gotova: u njoj će se moći razviti intenzivniji rad sa studentima geografije.

Za unapređenje više nastave u Vardarskoj banovini osnovan je pred nekoliko godina filozofski fakultet u Skoplju, na kojem predaje geogra-

¹⁾ Ovaj sam kratki prikaz napisao za »Magyar Földrajzi Évkönyv« za god. 1930. po želji g. prof. dra. Pavla grofa Telekija. Članak sam mu poslao 16. rujna o. g., prema tome sam ga ovdje preundesio ponešto s obzirom na zakone, koji su kasnije izdati. — Članak je sa hrvatskoga originala preveden na mađarski u Budapesti.

fiju P. S. Jovanović. Za izobrazbu apsolviranih srednjoškolaca u privrednim naukama postoji u Zagrebu »visoka ekonomsko-komercijalna škola«, gdje se geografiji dalo odlično mjesto (prof. F. Lukas). U »višoj pedagoškoj školi«, gdje su se učitelji osnovnih škola spremali za nastavnike u građanskim školama, geografija je zapremala jedan od važnijih položaja (prof. St. Ratković u Zagrebu i prof. E. Cvetić u Beogradu). Zakonom, koji je nedavno publiciran, ukinute su obje škole a njihovo je djelovanje preneseno na učiteljsku u Beogradu. Kako ta visoka škola u Zagrebu nije »mrtva«, jer još funkcioniraju II. i IV. tečaj, sva je nada, da će se uspostaviti u punom opsegu, pa da će tako geografija u njoj i dalje pomagati kulturnom razvitku mladih nastavnika.

Udžbenici za visoke škole. Prelazeći mûkom preko navedenih srednjoškolskih udžbenika, od kojih su neki veoma dobri a neki veoma loši, navesti ću one za visoke škole. Kako ima mnogo visokoškolskih studenata, koji slabo poznaju strane jezike, napose njemački i franceski, ukazala se potreba, da se prirede za nje podesni udžbenici. Za srpske studente štampao je (ćirilicom) P. Vujević. Osnove matematičke i fizičke geografije, od kojih su dosad izašle dvije sveske (Beograd, I. dio, 1925.; II. dio, 1926.). Za hrvatske studente potpisani je izdao god. 1929. u Zagrebu prvi dio opće geografije: »Astronomijsku geografiju« (Zagreb, 1929.).²⁾ Repetitorij iz »Opće geografije« štampao je V. Balenović (Zagreb, 1923.).

J. Cvijić je još za života dospjeo, da izda »Opću geomorfologiju« i to prve dvije knjige u omašnom formatu a raskošno ilustrirane. Kako je to više priručnik nego udžbenik, malo se studenata njim služi; jer je pak štampan ćirilicom, ostao je nezapažen u stranom svijetu.

Za potrebe trgovačkih akademija i visoke ekonomsko-komercijalne škole u Zagrebu izdao je prof. F. Lukas: Ekonomsku geografiju (Zagreb, I. dio 1923., II. dio 1924.).

Naučni rad. Hrvatski geografi, koji su koncentrirani u Zagrebu, obraduju još danas ponajviše svoju ekumenu toli sa fiziogeografijskoga koli sa antropogeografijskoga pogleda. Brojne rasprave, koje su štampane ne samo u domaćim publikacijama — osobito u onima Akademije znanosti u Zagrebu — već i u stranima dokazuju, da su hrvatski geografi veoma aktivni u obim granama svoje nauke. Ipak se vidi, da kod njih preteže antropogeografija uz geopolitiku i etnografiju (M. Šenoa, F. Lukas, Stj. Ratković, J. Modestin, M. Gavazzi).

Srpski geografi u Beogradu čini se, da su poslije smrti J. Cvijića (god. 1927.) pošli samo jednim putem. Cvijić je rezultate svojih studija o antropogeografiji Balkanskoga poluotoka prikazao pri koncu svjetskoga rata u knjizi »La Péninsule Balkanique; géographie humaine« (Paris, 1918.).³⁾ Ovo djelo kao da je zaglavni kamen u zgradi antropogeografije pa se njom srpski geografi ne bave sada ni iz daleka onako kako je J. Cvijić zamišljao; odličniji naučenjaci (P. Vujević, B. Milojević, S. Milojević, P. Jovanović) odrješiti su fiziogeografi.

²⁾ Podesno je ovdje istaknuti, da je Vujevićeva knjiga tiskana na državni trošak, dok je referentov udžbenik izdao »Akademski prirodoslovni klub« u Zagrebu.

³⁾ Od nje je priređeno novo ali prošireno izdanje na srpskom jeziku; dosad je štampan samo I. dio (Zagreb, 1922.; latinicom i ćirilicom).

U Ljubljani zastupnik geografije na sveučilišnoj katedri (A. Melik) još se koleba med jednom i drugom granom geografije, dok su od mladih sila, koje sam ondje odgojio, neke pošle putem fiziogeografije (I. Rakovec, O. Reya) a druge onim antropogeografije (A. Baš i I. Rubić).

Službena kartografija. U Beogradu postoji Vojni geografski Institut, što ga je podigao do zamjerne visine i savršenstva sadašnji njegov šef, general S. P. Bošković. Kako su za zapadne dijelove kraljevine Jugoslavije postojale odlične specijalne karte vojnoga Instituta u Beču (1 : 75.000), zadatak je bio beogradskoga Instituta, da se kartira teren po istočnim dijelovima. Počelo se premjeravati godine 1920., pa se u nekoliko godina sve dogotovilo: čitava nekadašnja Srbija i Crna Gora. Rezultat toga rada jest detaljna karta u razmjeru 1 : 100.000, štampana latinicom i ćirilicom a u više boja. Relijef se dobro ističe izohipsama ne samo od 100 m, već i onima od 20, 10 pa i 5 m po ravnom terenu. Jedna je nevolja u toj karti za geografе, što nisu svi listovi jednake veličine — kao što su kod drugih država — već različite.

Počela se izdavati i karta Jugoslavije u mjerilu 1 : 200.000, od koje je dosad štampano tek nekoliko listova.

Geografska društva. Svako od triju kulturnih središta: Zagreb, Beograd i Ljubljana ima danas svoje Geografsko društvo. U Zagrebu je ono osnovano tek godine 1929. (pravila još nisu potvrđena), dok je ranije postojala »geografska sekcija« u opsegu »Hrvatskoga Prirodoslovnoga društva«. Organ je njegov »Hrvatski Geografski Glasnik«, od kojega je izašla I. sveska (1929.). Kao suradnici ističu se svi hrvatski visokoškolski pa i mnogi srednjoškolski nastavnici geografije i srodnih nauka. Mnoge rasprave pisane su hrvatski (uz opsežan résumé na kojem zapadnoevropskom jeziku) ali i mnoge na stranim jezicima. Htjelo se na taj način postići veći publicitet a i prikazati rad hrvatskih geografa.

U Beogradu postoji Geografsko društvo od godine 1910. Ono je dosad izdalo 14 svezaka (1928.), u kojima ima mnogo a i dobrih prikaza ponajviše o srpskim krajinama. Pretežna je većina članaka štampana ćirilicom, ali je dodat résumé na franceskom jeziku. Društvo pored »Glasnika« štampa (ćirilicom) i »Posebna izdanja«, u kojima su prikazane poveće studije (I. o Jovanu Cvijiću od pok. J. Daneša u Pragu; II. Geografsko znanje o Srbiji početkom 19. veka od N. Radojčića; III. Tipovi dinarskih ostrva od B. Ž. Milojevića; IV. Glacijacija Jakupice od P. S. Jovanovića).

U Ljubljani postoji na sveučilištu »Geografsko društvo« od godine 1925., a izdaje svoj »Geografski Vestnik«. Dosad je publicirano 5 svezaka, u kojima se prikazuju prirodni odnosi ponajviše slovenskih krajina.

Oceanografsko-biologijski Institut. Hrvati, nastavajući zapadne krajine sadašnje kraljevine Jugoslavije, već su prije svjetskoga rata osjećali potrebu, da proučavaju istok Jadranskoga mora osobito poradi privrednih ciljeva. Dok su a.-u. lada »Najade« (sadašnja »Sitnica«) i italijanski »Ciclope« pretražile nekih 12 puta otvoreno more, školski brod hrv. nautičke Akademije u Bakru »Vila Velebita« isplovila 4 puta po Kvarnerskom zavalju. Početkom svjetskoga rata prekinuta su ta istraživanja pa se dosad nisu mogla nastaviti. Već se onda opravdano tražilo, da se za te svrhe osnuje neka baza, koja bi imala da daje direktive a i dakako da sama bude na čelu tim poduzećima. Već godine 1919. pojačao se taj zahtjev, pa su onda Akademija Znanosti u Zagrebu i ona u Beogradu zajednički poduzele akciju, da se osnuje oceanografsko-

biologijski Institut na obali Jadrana. Nakon dugih i svestranih rasprava i očevida zaključeno je, da se zida zgrada u Splitu, koji je najpodesniji za takvu instituciju. Puna je nada, da će se Institut početi zidati početkom godine 1930. On će služiti ponajprije naučnim ciljevima a onda i praktičkim potrebama ribarstva. Bit će to dakako strogo narodna institucija ali će ona otvoriti vrata i stranim naučenjacima, da rade u njoj pa i da za svoje slušatelje prirede oceanografsko-biologijske kurseve.

Zusammenfassung. Die Geographie im Königreiche Jugoslawien nach dem Weltkriege.*) Nach der Vereinigung der Serben, Kroaten und Slovenen in einem Königreiche, war die erste Aufgabe der einheimischen Geographen, das Land für die Schulen kartographisch darzustellen wie auch Lehrbücher zu schaffen. Zwei Karten und viele Schulbücher waren bereits anfangs 1919 fertiggestellt. An den drei Universitäten (Zagreb, Beograd und Ljubljana) waren mehrere Geographen tätig, ebenso an den später errichteten pädagogischen Hochschulen (Zagreb, Beograd) sowie an der Hochschule für Welthandel (Zagreb). Bald erschienen auch Lehrbücher für Studierende sowohl der Universitäten als auch der anderen Hochschulen. — Die wissenschaftliche Tätigkeit der kroatischen Geographen ist mehr nach der anthropogeographischen, diejenige der serbischen mehr nach der physiogeographischen Seite gerichtet. — Die offizielle Kartographie wurde vom General Bošković trefflich organisiert; von der Karte 1:100.000 sind bereits sämtliche Blätter der Osthälfte des Königreiches erschienen und auch einige Blätter im Masstabe 1:200.000. — Von Geographischen Gesellschaften sind zwei seit mehreren Jahren tätig (Beograd seit 1910, Ljubljana seit 1923); in Zagreb ist eine solche noch im Entstehen begriffen. Die zwei erstgenannten Gesellschaften geben eigene Fachzeitschriften heraus (»Glasnik« bzw. »Vestnik«); unser »Glasnik« ist der Vorläufer des Organs der kroat. geograph. Gesellschaft. — Das »Biologisch-oceanographische Institut« nähert sich der Gründung und wird ein stattliches Gebäude in Split haben.

*) Dieser Aufsatz ist im »Magyar Földrajzi Évkönyv 1930.« bereits erschienen.